

7 års ulykke betyder man får ulykke om 7 år

– den lille overtro og barnet i det senmoderne samfund

Af Birgitte Rørbye

En længere samtale er i gang mellem mig (b) og min datter (i), optaget for et par år siden, da jeg var 51, Iben 17, og min mor 80. Foran os ligger en lille illustreret bog – »barnets bog« – Iben har lavet som 9-årig, som beskrives indgående neden for.

Folklorister vil vel sige, at det vi snakker om er *den lille overtro* eller *hverdagens magi*. Begge begreber knæsat af Iørn Piø i »den lille sribede« fra Politikens forlag, hvor han så levende fortæller om de kulturhistoriske rødder for dagligdagens overtro, som næsten alle praktiserer (Piø 1973, 3, jf. Piø 1963). Men vores samtale handler også om generationer og mennesker i dagens Danmark, hvor angst, tillid og risiko udgør sider af en tilværelse, hvert enkelt menneske må forholde sig til livet igennem.

b: (1) tog du dem lige alvorligt altsammen?

i: nej det gjorde jeg da ikke.

Altså den der

man må ikke fløjte ved bordet

det var da fuldkomment åndssvagt

og jeg blev meget sur da mormor en gang sagde det til mig

og vist også ked af det

fordi hun blev vred over at jeg fløjtede ved bordet

– du blev også sur kan jeg huske

b: på dig!?

i: nej på mormor

over hun sagde det.

Det var noget pjat

det var vildt overdrevet

og det syntes jeg da var helt åndssvagt.

Men den skulle da med

for det var da sådan det var

*b: den syntes du var pjattet
i: ja
men den der under en stige
og stille nye sko på bordet
og sådan nogle ting det var ...*

Den lille overtro udspiller sig i et grænseland

Som fremhævet af mange modernitetsforskere er det en af grundbetingelserne i det senmoderne samfund, at vi som enkeltpersoner må foretage valg på valg i stadig nye grupper (bla. Giddens 1997). I og med at valgene er blevet så personlige, slipper vi for mange traditioners snærende bånd. Men samtidig må vi også undvære traditionernes sikkerhedsnet. Paradoksalt nok har dette tab af faste ritualer medført, at forbruget af traditioner er vokset. Lige som vi forbruger varer, er vi blevet forbrugere i traditionernes supermarked (Rørbye 1997). Men i det moderne samfund savner traditionerne den forankring og kontinuitet som kendetegnede deres brug i de førmoderne samfund, hvor visse traditioner udgjorde en fælles og nødvendig kulturel basis for det sociale liv. I dag bruger vi nogle traditioner til at binde bånd til dem, vi ønsker at opretholde og udvikle en kontakt og et tillidsforhold til. Andre traditioner anvender vi til at trække grænser med, eller bane en vej gennem konflikter eller kriser. En ikke ubetydelig del af de traditioner vi forbruger tjener imidlertid det særlige formål at skabe *uopmærksomhed*: At lade være med noget, at glemme det, se bort fra det, overse det. Som modernitetsforskeren Anthony Giddens udtrykker det: »Den »begivenhedsløse« karakter, der præger det meste af hverdagslivet, er et resultat af en kyndig opmærksomhed, som kun lang indlæring kan skabe.« (Giddens 1997, 152). At lære at beherske sin opmærksomhed udgør derfor en væsentlig del af ethvert barns opvækst. Uden at tænke nærmere over det, lærer vi at tage sko på og binde vores snørebånd, samle ting op der er knust, eller vaske os når vi er blevet snavsede. Kompetencen er forøvrigt ikke aldersbetinget. Utallige er de eksempler på kultursammenstød som kan illustrere betydningen af kunsten at kunne håndtere det begivenhedsløse, det vil sige det vi inden for en kultur i ro og mag forholder os uopmærksomme, ligegyldige og passive over for. Men som andre – de fremmede – kan mene er rigt på betydning (Douglas 1973).

Mange af de indforståede traditioner, jeg henregner til den lille overtro udspiller sig i et grænseland mellem det meningsgivende og det tilfældige, mellem begivenhed og det begivenhedsløse, mellem opmærksomhed og ligegyldighed. Den lille overtro retter fokus mod hverdagsadfærd og hverdagsoplevelser som er »skæbnsvangre«, her forstået på den måde, at de er

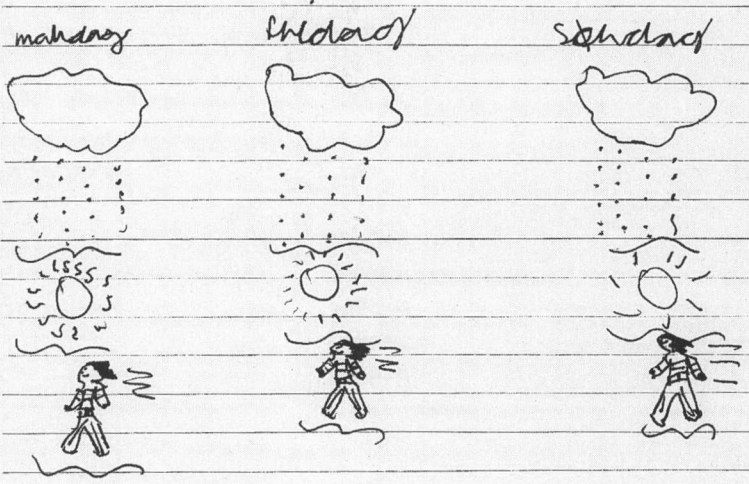
fil

(en gammel mand vid busser)

Mor

~~mandag~~
mandag var gift fredag var og
fredag var og søndag var

7 års ulykke det betyder at man får ulykke
om 7 år

fra

åben

»7 års ulykke det betyder at man får en ulykke om 7 år«. Barnets bog 1988, anvisning nr. 12.

svangre med en betydning, der rækker ud over situationen, hvor tingene sker, og ind i fremtiden. *Set med traditionernes briller omformer den lille overtros indforståede traditioner det tilfældige, begivenhedsløse og ligegyldige til begivenhedskonstruktioner, der fortjener fuld opmærksomhed.* Dermed udgør indforståede traditioner også et særligt vanskeligt tilgængeligt felt for ethvert individ, der som barnet eller den fremmede prøver at få styr på en omverden, som i udstrakt grad er lagt tilrette af andre.

Hvor må man egentlig fløjte og sætte sko fra sig? Hvordan skal man passere stiger, forholde sig til sorte katte eller pynte juletræ? Og hvordan kan det gå til, at ens dejlige mormor forvandler sig til en ophidset dame, når barnebarnet muntert fløjter en glad melodi under en hyggelig søndagsfrokost?

Gaven

Min og min datters del af denne historie om barnet og den lille overtro i det senmoderne samfund begyndte for knap 10 år siden. I 1988 fik jeg en håndskrevet og håndkoloreret bog i julegave af min dengang 9-årige datter.

Mange vil nok mene, at det produkt hun havde fremstillet, ligner et indsamlingsarbejde inspireret af en folklorist. Men selv kendte hun intet til Pøs lille overtro, og forøvrigt kunne hun på dette tidspunkt heller ikke læse den slags bøger. Og for mig var gaven en overraskelse. Folkloristen havde slet ikke været rådspurgt. Begreberne overtro og magi findes da heller ikke i hendes bog. Det gør derimod de uheldssvangre ord: *7 års ulykke.*

De mange ubesvarede spørgsmål

7 års ulykke står faktisk på hver eneste side. Også på nr. 12 (se oversigt neden for), hvor hun gengiver, hvad en gammel mand ved bussen har sagt:

*mandags vejr gir fredags vejr og fredags vejr gir søndags vejr
en gammel mand ved bussen*

7 års ulykke det betyder at man får ulykke om 7 år (12).

Mandens meddelelse, der gengiver en velkendt vejrregel, lægger unægtelig ikke op til, at der skal stå noget som helst om 7 års ulykke og endnu mindre til overvejelser over hvad udtrykket betyder. Tværtimod: Sådanne udtryk tænker »man« vel slet ikke nærmere over. Jeg har i hvert fald aldrig set nogen gøre det i Dansk Folkemindesamlings mange forskelligartede kilder til den lille overtro.

Men barnet spekulerede tydeligvis. Eller gjorde hun? Måske var det kun

en slags »omkvæd«, hun indførte for at få »system« i sagerne? Ja, sådan var der så mange spørgsmål, som trængte sig på, hver gang jeg studerede *barnets bog*.

Det var unægtelig et spændende produkt, som overraskede og fascinerede folkloristen i mig. Selv om mange af anvisningerne refererer til almene og velkendte forestillinger, så får de ofte en lille drejning. F.eks. kan den sorte kat både *løbe og gå* over vejen (nr. 15). Og den med stigen er med i to anvisninger (nr. 2) og (nr. 13), så jeg pludselig bliver nødt til at overveje om uheldet er ude, når man går *under* en stige (nr. 2) eller *i gennem* en stige (nr. 13). Spændende er også forekomsten af for mig ukendte forestillinger om fødselaren, der ikke må rejse sig først – som gode værtsfolk ellers gør (nr. 8) eller uheldet ved et glas som *ikke* går i stykker (nr. 5). For slet ikke at glemme de overraskende konsekvenser af en sort streg i panden (nr. 14) og betydningen af hvor vigtigt det er at pynte juletræ rigtigt (nr. 10). For ellers er de der: de 7 års ulykke! Og samme skæbnesvangre virkning har det, hvis du forærer en firkløver væk (nr. 16). Hertil kommer at materialet er helt enestående deri, at det er et selvstændigt produkt skrevet og tegnet af så lille et barn. I afslutningskapitlet *Folk fortæller om den lille overtro*, hvor Iørn Piø har medtaget materiale fra forskellige aldersgrupper er »børnene« udelukkende repræsenteret af 15-årige, der i en stil har haft til opgave at skrive om »overtro i vore dage« (Piø 1973, 251).

Men selv om min faglige nysgerrighed var stor, var der ikke noget at gøre. Barnet mente ikke, at gaven var noget, der skulle snakkes om. Hendes bog var jo færdig. Nu kunne jeg jo bare bruge den!

Fra ét materiale til to materialer

Min lyst til spørgsmål er dog ikke aftaget med årene. Og da jeg for et års tid siden – endnu engang – tog *barnets bog* frem, var situationen en anden. Nu var både hun og jeg nysgerrige. Derfor satte vi os ned, og jeg fik lov at stille nogle af mine mange spørgsmål med båndoptageren kørende. På den måde voksede et nyt materiale frem. Selv om der hele tiden refereres til *barnets bog* (som hun kan huske, men ellers ikke har set siden), kredser samtalen på båndet om de aktuelle refleksioner, som tilbageblikket vækker. Det vil sige det nye materiale består af en dialog. Her kredser vi om rationalitet, årsagssammenhænge og det at være bange. Til min historie om det moderne menneskes forhold til det skræmmende og risikofyldte hører derfor ikke kun ét, men to materialer: *barnets bog* fra 1988, og samtalen mellem den unge og den midaldrende fra 1996.

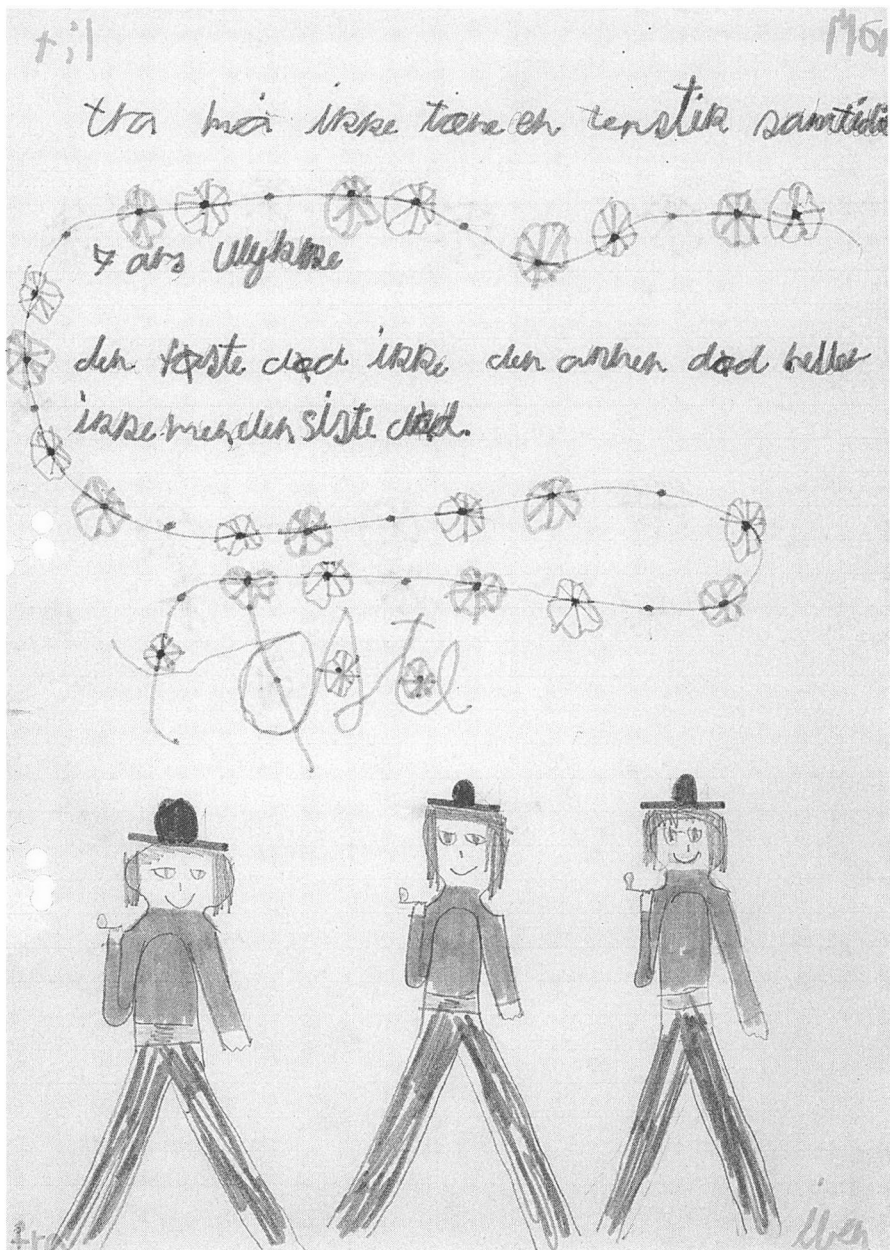
Barnets bog

Barnets bog er på 16 A4 sider (12 lysegule og 4 hvide), bundet sammen med to sløjfer af rødt garn gennem huller lavet med en hullemaskine. Hver side i bogen er bygget op omkring en anvisning. Der er noget man bør undgå eller noget man skal gøre. De fleste anvisninger starter med ordene »Hvis man ...« eller »Man må ikke ...«. Det tilbagevendende motiv på hver eneste side er dog, hvad det betyder, hvis alt ikke går, som det skal. Her er budskabet kort og godt: 7 års ulykke! Sommetider er der også medtaget det hun kalder »en historie«. Det vil sige et uddybende eksempel, eventuelt i form af en illustration. Herudover findes der en del personoplysninger, samt en enkelt datering: august 88. Selv om gaven er blevet gjort færdig op til jul, vidste jeg således fra starten, at arbejdet med bogen stod på i længere tid.

Alle anvisninger er forsynet med udsmykninger. På de gule ark er alle illustrationer tegnet og farvelagt, medens billederne på de hvide ark enten er holdt i sort (blyant eller kuglepen) eller tegnet med rød understregningspen. Når anvisningerne neden for gengives i kursiv med min stavemåde, tjener det læseligheden, samtidig med at hun har bedt mig om det. For over-skuelighedens skyld har jeg nummereret dem fortløbende.

BARNETS BOG

1. *tre må ikke tænde en tændstik samtidig*
7 års ulykke
den første dør ikke, den anden dør heller ikke, men den sidste dør
2. *hvis man går under en stige*
7 års ulykke *Sia*
3. *man må ikke være 13 til bords*
7 års ulykke *Henning*
4. *man må ikke fløjte ved bordet*
7 års ulykke *Mormor*
5. *hvis man taber et glas uden at det går i stykker*
7 års ulykke *Zara*
6. *hvis man lægger nye sko op på bordet*
7 års ulykke *Eva fra skovtroldene*
svar Bo gør det, for han skulle binde sine snørebånd

Farvestrålende forsideillustration i sort, rødt og grønt. Barnets bog 1988, anvisning nr. 1.

7. *hvis man slår en paraply op inden for
7 års ulykke* *Dea*
8. *hvis fødselaren rejser sig først fra fødselsdagbordet
7 års ulykke* *Kir august 24 88* *ingen historie*
9. *hvis et spejl går i stykker
7 års ulykke* *Dea*
10. *når man pynter juletræ skal man starte med hjerterne
7 års ulykke*
11. *man må ikke spilde salt på bordet
7 års ulykke* *Mormor*
*men man kan nå at redde det hvis man kaster lidt salt over venstre skulder
men hvis man ikke gør det græder man en gang inden aften* *Henning*
12. *mandags vejr gir fredags vejr og fredags vejr gir søndags vejr
en gammel mand ved bussen* *7 års ulykke det betyder man får ulykke
om 7 år*
13. *hvis man går i gennem en stige
7 års ulykke*
14. *hvis man har en sort streg i panden
7 års ulykke* *Sanne*
15. *hvis man ser en sort kat løbe eller gå over vejen
7 års ulykke* *Zara*
16. *hvis du gir en firkløver som du selv har fundet til en anden
7 års ulykke* *Mette*

Rørbye 1998

Personerne i barnets bog

I bogen gives der i femten tilfælde oplysning om personer og i to tilfælde har to forskellige personer relation til samme anvisning (nr. 6 og 11). Det er således kun i forbindelse med 3 anvisninger, der ikke medtages personoplysning (nr. 1, 10 og 13). Denne omhyggelighed var én af de første ting jeg

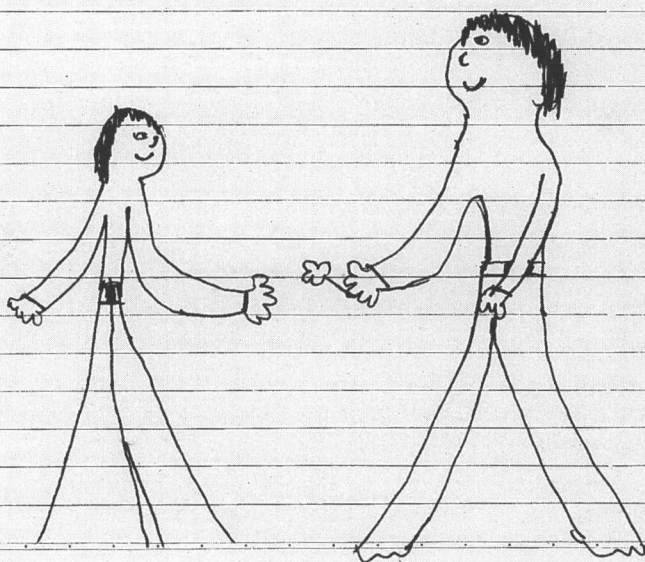
f:1

Mette

Mor

vis du gir en slikkleppet Adam og selv han rukket
til en annen

7 års utgjøke

fra

Uten

En af de mange hverdagssituationer, hvor referencen er et jævnaldrende barn (her Mette). Barnets bog 1988, anvisning nr. 16.

undrede mig over, da jeg fik gaven. Selv kendte jeg jo intet til bogens tilblivelse og blev aldrig taget med på råd. »Hvor fa'en skulle du vide det fra«, som hun udbryder under vores samtalen, da jeg alligevel spørger. Selv mener hun, det skyldes indflydelse fra skolen (en lilleskole), hvor man indprentede vigtigheden af at kunne dokumentere det man siger (bla. når børnene skrev i skolebladet).

Personernes navne er genkendelige for os begge. De viser, at barnet har relateret sine oplysninger til jævnaldrende børn og ældre mennesker. Børnene er hendes kammerater fra skolen (8 børn) og vejen, hvor vi bor (2 børn). De ældre mennesker »en gammel mand ved bussen« (1 anvisning, en situation hun ikke længere kan huske), samt hendes mormor (2 anvisninger) og hendes morfars bror (2 anvisninger), som hun begge kender indgående. Omtalt er derimod hverken min far eller bror, som hun kender lige så godt. I det hele taget har hun ikke henvist til nogen fra min generation. Det er børne- og bedsteforældregenerationen og ikke forældregenerationen, der er repræsenteret.

Et barn på feltarbejde

Under samtalen undrer jeg mig over, at hverken min far eller bror er omtalt.

i: det var fordi de ikke sagde sådan noget

b: spurgte du dem?

i: nej

det er jo ikke noget jeg har spurgt om <>

den der med at fløjte

det er ikke én jeg har gået hen og spurgt mormor om

det er noget jeg kunne huske i hvert fald

b: fordi hun sagde at man ikke måtte gøre det

i: ja hun blev sur nemlig

men morfar han er ikke sådan én som fyrer sådan noget af

det var andre ting han interesserede sig for

Først da går det op for mig, at de mange navne sjældent refererer til et målrettet indsamlingsarbejde, og at bogen ikke er udtryk for et planlagt feltarbejde, men resultat af et betydelig mere kompliceret forløb end jeg forestillede mig, da jeg fik den. Det hun har gjort er at iagttage situationer, som den hvor mormor blev sur, og lytte og spekulere, når der ellers skete noget som vakte hendes undren. I folkløristisk fagsprog er produktet således primært vokset frem som resultat af en – formodentlig ret langvarig – observerende deltagelse. Først i sidste fase, da hun fik travlt, fordi hun havde

bestemt, at hun som julegave ville lave en illustreret bog til mig, er hun gået over til interviews. Som hun siger et andet sted:

i: det har jo nok været fordi jeg har gået og hørt nogle af dem og sådan har tænkt lidt over dem uden at lægge noget rigtigt i dem.

Og så efterhånden har jeg syntes jeg kunne en del

så har jeg syntes jeg kunne så mange at jeg kunne skrive dem ned og så har jeg skrevet nogle af dem ned.

Og så efterhånden

så har jeg nok gået og spurgt folk, om de kunne nogle flere

– b: ja, sådan op til at det skulle bruges som julegave

– i: ja

– b: fordi du må ha haft travlt i den sidste del af perioden

– i: ja – men det havde jeg også

Det løse ark

Udover julegaven fik jeg kort tid efter udleveret et enkelt ark, med yderligere tre eksempler uden illustrationer, udsmykning og personoplysninger. Kort og godt lyder de således udskrevet med min stavemåde:

17. når en gammel hund gør skal man se ud af vinduet

18. hunde og adelsfolk lukker ikke døren efter sig

19. to hunde kan ikke kan ikke enes om et ben og to friere kan ikke enes om en brud

De tre eksempler (der alle refererer til hunde, som hun var omgivet af til hverdag) er nedskrevet i samme periode, men ikke kommet med i bogen. Hvorfor? Ja det kan hun ikke huske, men vi gætter på, at hun syntes de faldt uden for, og/eller at hun har haft så travlt, at hun ikke kunne nå at skrive dem ud på enkeltark, forsyne dem med tegning, etc.

Sort streg i panden

Under samtalen holder vi os tæt til bogen og en rekonstruktion af barnets forestillinger, da vi kommer ind på »den sorte streg i panden« (nr. 14). Vi har netop snakket om anvisningerne på løsbladet, som ikke kom med i bogen, ordsprogsagtige kalder hun dem. Men da jeg antyder, at den sorte streg i panden heller ikke ligner, siger hun fra. Samtalen falder i to forløb afbrudt af andre refleksioner.

*b: prøv og se på den Sanne har sagt, den med nummer 14
hvis man har en sort streg i panden*

i: ja

b: 7 års ulykke?

i: ja hvad med det?

b: jamen det kunne da også ligne »ordsprogene«

i: nej

b: betyder den sorte streg 7 års ulykke?

i: altså

ja (pause)

b: men det er sjovt,

fordi jeg har hørt sorte streger betød noget helt andet

i: hvad har du hørt?

(pause)

– at man lyver?

Det har jeg også hørt, det er rigtig nok

Men hvad mente barnet? Da vi genoptager drøftelsen om den sorte streg senere i samtalen, og jeg igen antyder, at de 7 års ulykke virker påklitrede, er den unge ikke tvivl om svaret:

i: nej, ikke med Sanne

b: om at du ikke mente ... <>

i: jamen det mente jeg

b: det mente du

i: det er jo først senere hen jeg har fået at vide

at det mest normale er, at man forbinder det med at lyve

Idet vi kredser om før og nu, får vi således afvejet to forskellige forklaringer. Som voksne er både hun og jeg fortrolige med tolkningen »at lyve« som for os begge er uden alvor og ofte siges lidt spøgende og drilagtigt til den, der har fået noget sort i ansigtet. Men barnet kendte den ikke. For hende varslende den sorte streg »7 års ulykke«.

At få en ulykke man har gjort for 7 år siden

Men var det så i grunden så slemt, det med de 7 års ulykke? Ja, det var det. Svaret falder hurtigt og er uden ethvert forbehold:

b: kan du huske i dag om du var bange for de her 7 års ulykke

i: ja meget – ja helt vildt.

Sprogligt set refererer udtrykket »7 års ulykke« både til et tidsperspektiv (7 år) og til en begivenhed (ulykke). Af samtalen fremgår det, at det var de 7 år, som optog barnet.

til

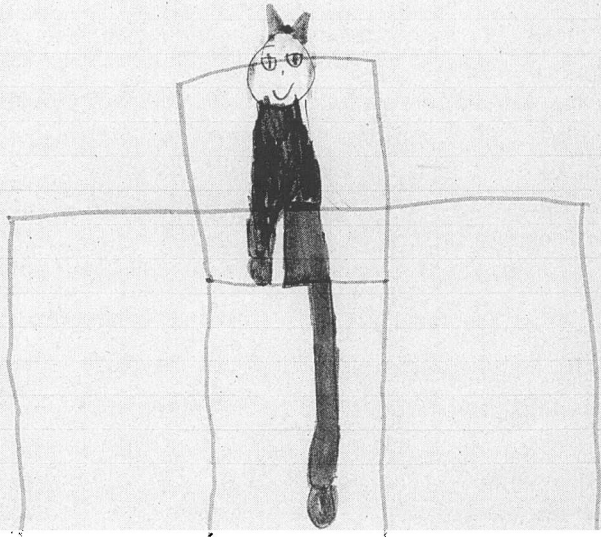
199

Vi må lakker nye sko på bordet

7 års ulykke

eller fra skeltroldene

Skal Bo gøre det for han skulle bitte
ske Iben

fra

Iben

Sko på bordet – er det Bo eller Iben? Barnets bog 1988, anvisning nr. 6.

i: jeg spekulerede meget om det var ulykke i syv år eller ulykke om 7 år og jeg syntes det virkede helt ulideligt hvis det skulle være ulykke i 7 år det var helt utroligt meget jo <>

b: jeg synes det ser vældig skræmmende ud når jeg læser det på den måde i: jamen jeg var meget bange for det kan jeg huske

Til barnets tidsovervejelser hørte ikke alene spørgsmålet om *hvornår* ulykken kommer, men også *hvorlænge* den varer.

i: når det kom om syv år så var det ikke noget med at det varede 7 år så var det bare noget som kom det syvende år så varede det måske kun et år eller en måned det varede så ikke syv år der fra så man kan selvfølgelig sige, det er da slemt nok at gå og vente i syv år på at få en ulykke man har gjort for 7 år siden men det resulterer så også i at det ikke varer syv år men varer kortere tid

Det skal således forstås helt bogstaveligt, når barnet i forklaringen til anvisning nummer 12 noterer, at 7 års ulykke betyder ulykke *om* 7 år.

Det gør jeg aldrig!

Hvad ulykkerne egentlig bestod i, har tilsyneladende optaget hende mindre. Og dog. I vores samtale kommer vi umiddelbart efter ind på døden, og angsten for at forvolde andres død. Selv om jeg egentlig synes, at jeg med mit spørgsmål lægger op til at snakke om noget lettere, holder hun fast ved den dybe alvor:

b: det vil sige du har været reelt bange for nogle af de her ting men det var vel ikke alle

i: jamen jeg var ... har jeg den her med at stille sko på bordet?

b: ja – derovre <>

i: ja, og den – den gør jeg aldrig.

Det gør jeg aldrig.

Gentagelserne er på deres egen måde med til at markere den særlige alvor som knytter sig til anvisning nr. 6 (*hvis man lægger nye sko op på bordet – 7 års ulykke*).

i: Det har jeg så senere modereret til hvis man lægger sko på bordet sætter nye sko på bordet så betyder det død i familien

b: ikke død for den der gør det vel?

i: nej død i familien

b: bare i familien

i: ja <>

b: det er en af dem jeg heller ikke gør

jeg har hørt at det sommetider næsten skulle være en selv

i: nej, nej

ja, man kan sige man er skyld i at der er en der dør i familien

så man påfører andre det

men det skulle ikke gå ud over en selv hvad jeg har hørt

og det er jo på sin vis værre

ikke

Igen tematiserer samtalen et før-nu perspektiv, hvor nye refleksioner er kommet til. Før betød det 7 års ulykke, nu er det modereret til død i familien. Den truende ulykke er ikke længere noget abstrakt, men tværtimod noget helt konkret og forfærdeligt, fordi der er tale om både død og skyld.

Afledningsmanøvrer

Skoene på bordet er en af hverdagsmagiens mange »klassikere«. I sin artikel om skoene i »Den lille overtro« der er på ikke mindre end 6 sider, skriver Iørn Piø indledende: »Den almindeligste overtro om sko eller støvler, træsko eller tøfler er den, at man ikke må sætte dem på bordet. Man siger det varslers fortræd, skænderi eller alvorligere former for ulykker, og det gælder ganske særligt nye sko« (Piø 1973). Her er det interessant at lægge mærke til at barnet – lige som i bogen – knytter sin forestilling (nr. 6) til nye sko, medens jeg selv (og forøvrigt også mine forældre) kun har lært anvisningen at kende som sko i almindelighed.

b: du har gjort dig så mange overvejelser.

Herhenne er det de nye sko

i: jamen det er også nye sko

b: ja, det er ikke bare at sætte sko på bordet

i: nej det er ikke, det er nye sko

b: ja

i: det er nye sko

De personer, der refereres til i anvisningen, er da heller ikke familien, men to 6-7 årige børn i klassen under hende: Eva og Bo. I dette som i flere andre tilfælde i barnets bog, er traditionen således ikke vandret fra de ældre generationer til barnet. Tværtimod har den udfoldet sig i børnenes egen kreds og

været knyttet til situationer, som hun har lagt mærke til og spekuleret over. Det gælder f.eks. også nr. 5 (*hvis man taber et glas uden at det går i stykker*) og nr. 8 (*7 års ulykke hvis fødselaren rejser sig først fra fødselsdag-bordet*), der begge er knyttet til klassekammerater.

Da den 17-årige på bordet foran os får øje på tegningen til anvisning nr. 6, hvor man ser et barn med benet oppe på bordet, siger hun:

*i: den der, den kan jeg godt huske
det var fordi jeg selv gjorde det tror jeg
jeg mener selv jeg satte et par nye sko op på bordet
og så tænkte jeg over det der: det må man faktisk ikke vel*

Da barnet på billedet bærer en sløjfe i håret – en markering hun flere steder i bogen bruger for piger – kan barnet såmænd godt være hende selv. Men over billedet refereres der også til en anden situation, som hun ikke længe kan huske. Her står der: »Bo gør det for han skulle binde sine snørebånd«.

Nu kan de fleste voksne sikkert huske, at det her med at lære at binde snørebånd slet ikke var nogen let sag. Alle hjælpemidler var velkomne. Men at det skulle være lettere at sætte fødderne op på et bord end f.eks. en stol, har jeg umiddelbart svært ved at sætte mig ind i. Vi blir da også enige om, at vi bruger stolen, hvis det er aktuelt i dag. Men gør vi det i grunden, fordi det *er* lettere? Eller har vi begge lært vores lektie af traditionen, for at undvige et truende varsel?

Den 17-årige har lettere ved at indleve sig i barnets vanskeligheder, som måske kunne føre til, at den truende situation med de nye sko på bordet nemmere opstod for et barn:

*i: når det var man skulle binde sit snørebånd
så skulle man helst -
da er det rart at have benet nogenlunde højt op
så du ikke skal bøje dig hele vejen ned*

Ved vores gennemlytning af båndet får den malende beskrivelse af barnets vanskeligheder med »højt op« og »hele vejen ned« os begge til at tænke på Alice i eventyrland, da hun har vokset sig så stor, at hun ikke længere kan nå sine fødder. Ved nærmere eftertanke kan nu også jeg indse, at en almindelig stol må virke høj for mange mindre børn, der står på gulvet med et flagrende snørebånd, der er gået op. Siddende på en stol har de haft meget nemmere ved at lægge benene på bordet og få modhold. Som Bo gør det!

Men kommer det så til at gå galt for Bo? Nej, siger den 17-årige og går i gang med at fortælle om de mange afledningsmanøvrer, der er så kendetegnende for den lille overtro:

*i: så var det OK, for så rørte man ved skoen
så stod den der ikke
helt alene
det var lige som hvis du satte et par sko og så gik fra dem
men hvis du satte dem hurtigt
og så tænkte over det: der må de jo ikke stå
og du satte dem ned på gulvet
og så satte benet op og lavede et eller andet ved det
så var det jo ikke det samme som at stille sko på bordet
så var det bare en funktion
bordet var til at hjælpe*

Eksemplet er et blandt flere fra samtalen med den 17-årige, som viser at barnet gjorde sig mange indgående og praktiske overvejelser om mulighederne for at afvende et truende varsel. Men i gaven til mig blev de ikke skrevet ned. I barnets bog omtales kun én eneste afledningsmanøvre i nr. 11, hvor der står at »man kan nå at redde det, hvis man kaster lidt salt over venstre skulder«. Ellers fastholdes kategorisk de 7 års ulykke som den uafvendelige følgevirkning.

Hvorfor fa'en begynder man at sidde og fløjte ved bordet?

I slutningen af vores samtale drager den 17-årige selv nogle vigtige konklusioner om sammenhængen mellem det usandsynlige, det mærkelige og det farlige:

*i: altså –
en af de gennemgribende ting ved alle de her 7 års ulykke er
at tingene er relativt usandsynlige.
Hvorfor skulle der være tre mennesker
der tænder en tændstik på præcis samme tid, ikke?
Hvorfor er det så uheldigt at man lige præcis bliver 13 tilbords
når det tit er at man kommer par så man bliver enten 12 eller 14?
Hvorfor fa'en begynder man at sidde og fløjte ved bordet
når man sidder og spiser, ikke?
Det er da egentlig også en lidt mærkelig ting af gøre, ikke?
Og hvis man taber et glas
så er det temmelig sandsynligt det går i stykker, ikke?
b: ... det er det mærkelige
i: på en eller anden måde:
det mærkelige bliver også noget farligt.
Det er det handler om.*

Men hvad kan man så stille op mod »det farlige«? Havde jeg kun haft barnets bog og de traditioner, der omtales i den, var svaret blevet: »ingenting«. Anvendes en simpel indholdsanalyse bliver budskabet entydigt: er skaden sket, vil ulykken komme og sommetider vil du på denne måde blive den indirekte årsag til andres ulykke. Derfor vil der ikke alene ske noget sørgeligt, men skyldfølelsen vil også puste dig i nakken. Og det er det værste, som den 17-årige understreger: dette at være skyld i andres sorg og ulykke. Tilbageblikket viser imidlertid, at også barnet så udveje.

Veje ud af en handlingslammende overtro

I samtalen beskrives ikke mindre end tre forskellige veje ud af en overtro, der vil diktere det handlingslammende budskab: ulykke om 7 år.

Lettest at komme om ved er de anvisninger, hun opfatter som ligegyldigt pjat, skjulte forsøg på at få styr på børn eller rent og skært uforståelige (f.eks. nr. 1 om tændstikkerne, nr. 4 om at fløjte, nr. 5 om glasset og nr. 8 om fødselaren). Nr. 14 om den sorte streg i panden kommer senere til at høre med til denne gruppe, lige som nr. 13: hvis man går *gennem* en stige. »Det kan man jo ikke«, som hun indvender i samtalen.

Da hun ikke kan tage denne første gruppe alvorligt, er de naturligvis nemme nok at komme uden om. Men også i de tilfælde, hvor anvisningerne berører hende dybere, prøver barnet at finde udveje. I samtalen omtales yderligere to udveje. Mest iøjnefaldende er afledningsmanøvrerne, hvor nogle er mere individuelle (som omtalt i forbindelse med nr. 6), medens andre er tillært tradition (som i nr. 11)

Den sidste af hendes udveje vil jeg beskrive som et modangreb. Det hun kæmper imod, er traditionernes forsøg på at fastholde hendes opmærksomhed. Her vender hun sig mod en livsnerv i de indforståede traditioner, nemlig deres blik for begivenheder! Når den lille overtro kaster spotligh på noget hverdagsagtigt og siger: dette betyder noget, rives det beskyttende hylster som kendetegner hverdagen i stykker. Det som før var begivenhedsløst, fremstår nu ladet med betydning, oven i købet en skræmmende betydning, der i bogen fremtræder som et varsel: ulykke om 7 år! Barnets modangreb består i at gå den modsatte vej af traditionerne. Det vil sige at gøre dét begivenhedsløst, som traditionen hævder er en uheldssvanger begivenhed.

Snyd traditionerne!

Første gang hun nævner metoden er i forbindelse med tolkningen af de 7 års ulykke. Her siger hun tilsyneladende temmelig ulogisk, uden at jeg forstår noget som helst:

*i: det, at det kom <om 7 år> det kunne så være
at man til den tid var holdt op med at begynde at tælle
og så troede man ikke det var derfor
eller et eller andet*

Anden gang i samtalen, hvor hun kommer ind på kunsten at skærpe sin opmærksomhed for det begivenhedsløse, handler det ikke om at lade være med at tælle, men om at kunne tie stille og holde op at gøre noget. Her siger hun mere sammenfattende:

*i: ... det mærkelige bliver også noget farligt
det er det handler om
(pause)
sådan er det jo med mange ting
det man ikke kan forklare
om det siger man:
så lader vi være at tale mere om det
så lader vi være med at gøre det.
Hvis du taler om det, så er det farligt.
Det er farligt.*

Disse forsøg på at »snyde traditionerne« og deres skræmmende blik for begivenheder, får mig til at tænke på den franske hekseforsker Jeanne Favret-Saada, som gennemførte et langvarigt feltarbejde i Sydfrankrig. I bogen »Ordene, døden og forgørerne« (1980) understreges – lige som i citatet – betydningen af ords begivenhedsskabende karakter, som i forening med traditioners blik for mønstre og gentagelser kan blive bestemmende for, hvordan nye ulykker opstår og udvikler sig. I en verden med levende hekseforestillinger, mener Favret-Saada, at det øjeblik er afgørende, hvor en eller anden med autoritet siger: »Denne serie af ulykker har en årsag, de udgør et mønster og skyldes ikke tilfældigheder. Her kræves fuld opmærksomhed, for hvad der foregår.« I Favret-Saadas undersøgelse beskrives de alvorlige konsekvenser bla. i forbindelse med en kvindes hensygnen og død på et psykiatrisk hospital, efter at hun er blevet afsløret som heks i alles øjne – også sine egne (Favret-Saada 1980; Hastrup 1986).

Som både Anthony Giddens og Jeanne Favret-Saada fremhæver på hver deres måde, er dette at kunne styre opmærksomhed og uopmærksomhed altså noget uhyre vigtigt. Men det gør det ikke lettere og slet ikke uproblematisk for den enkelte. Navnlig ikke når det drejer sig om et barn i det senmoderne samfund, hvor det hører til sjældenhederne, at der findes mere alment anerkendte og fælles regler for, hvad der kræver opmærksomhed, og hvad der kræver uopmærksomhed. Nok refererer barnets lille overtro til

fuldstændig hverdagsagtige petitesser, hvor hun tilsyneladende lærer mest af kammeraterne inden for børnenes kreds, men også noget af de ældre generationer. Men alvoren bliver ikke mindre af det. Og når de indforståede traditioner ikke alene er med til at skabe et blik for ulykker, men også vil indlære hende i en skyldfølelse for andres ulykke og død, ja, så tror jeg, den 17 årige gør ret, når hun udser sig opmærksomheden for det begivenhedsløse – glemslen i alle dens former – til sit våben mod traditionens tvang:

i: det som moralen er ved alle de der:

hvis du kommer ud for noget mærkeligt

skal du ikke tænke over det

så skal du prøve at glemme det igen

på nogle af dem skal du måske handle

men på andre kan du ikke gøre noget

b: hvad er det for nogen

i: hvad for nogen?

b: man skal prøve at glemme

i: jamen det er dem alle sammen

hvad er det du ikke forstår?

– altså du skal selvfølgelig prøve at undgå tingene

men når du har gjort det ...

(pause)

så ville du ikke nødvendigvis føle at den ulykke du kommer ud for var noget du selv var skyld i.

Og det er værre.

Den lille overtro i det senmoderne samfund

I indledningscitateret omtalte jeg en situation, hvor et hyggeligt frokostbord for et kort øjeblik forvandles til en mindre krigsskueplads. Indigneret siger repræsentanterne for de to yngre generationer nej til at overtage en tradition, som tydeligvis spiller en væsentlig rolle for kvinden i den ældste generation. I kampen om, hvad det betyder at fløjte ved bordet, havde traditionen ingen autoritet. Vi skulle ikke vælge den, fordi det var tradition. Som det er typisk for mennesker i det senmoderne samfund valgte vi imidlertid af personlige årsager at respektere den, fordi vi holder af min mor. Passivt overtog vi kendskabet til forestillingen uden at gøre den til vores og lagrede den på en hylde i vores supermarked for traditioner, hvorfra den hentes frem ved passende lejligheder som »tradition-for-hvad-man-ikke-gør-fordi-nogen-bliver-kede-af-det«. Hverken jeg eller min datter har glemt den siden og respekterer den begge i dag, når vi ellers husker det.

Helt anderledes alvorligt forholder vi os til nogle af de andre traditioner,

vi drøfter. Faktisk bliver vi begge temmelig tankefulde efter samtalen, da det går op for os, at barnets spekulationer ikke kun gjaldt ulykker, men skyld for ulykker.

Da jeg fik min julegave for snart 10 år siden, så jeg ikke denne alvor. Fagligt set fascinerede bogen mig særligt af kulturhistoriske årsager. Først og fremmest fordi den gav en overbevisende dokumentation af »levende traditioner«. Men også fordi, den var et interressant vidnesbyrd om, at børn ikke alene lærer vittigheder, sange og anden børnefolklore af deres kammerater, men også sådan noget som den lille overtro.

Samtalen viser, at bogen også var led i barnets modningsproces i det senmoderne samfund. Blindt at acceptere traditioner som autoritet kunne der ikke være tale om (jfr. Brembeck & Johansson 1996). Tværtimod var barnet i fuld gang med at danne sig sin egen mening om vilkårene for tilværelsen i en risikofyldt omverden. Når hun registrerede anvisningerne og deres betydning, var det også for at kunne tage kampen op i mod dem. Som barn af moderniteten var hun i fuld gang med selv at finde ud af noget. Også den udvej at væbne sig med intens opmærksomhed for det begivenhedsløse for at kunne snyde nærgående traditioner og deres urimelige blik for skræmmende begivenheder.

Note

1 Dette og andre kursiverede citater i artiklen stammer fra udskriften fra en samtale mellem mig (b) og min datter(i) optaget på bånd oktober 1996. Foretages der spring i citatet i forhold til udskriften angives dette med tegnet: < >.

Anvendt litteratur

- Brembeck, Helene & Babro Johansson (red) 1996. Postmodern barndom. Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 23. Göteborg.
- Douglas, Mary 1973 (1970). Naturlige Symboler. København.
- Favret-Saada, Jeanne 1980 (1977). Deadly Words. Wichcraft in Bocage. (Les Mots, la mort, les sorts). Cambridge.
- Giddens, Anthony 1997 (1991). Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfundet under senmoderniteten. København.
- Hastrup, Kirsten 1986: Hekseri og psykiatri. Et eksempel fra Frankrig. Sygdomsbilleder. Medicinsk antropologi og psykologi. Redigeret af Peter Elsass og Kirsten Hastrup. København, 15-32.
- Piø, Iørn: Den lille overtro. Håndbog om hverdagens magi. København 1973.
- Piø, Iørn: Bank under bordet. Fem små kapitler af dagligdanes overtro. København 1963.
- Rørbye, Birgitte 1997. Kan traditioner køre i hvid limousine? Traditioner er mange ting. Festskrift til Iørn Piø. Else Marie Kofod og Eske K. Mathiesen (red). FDFm 88. 303-312.

Summary

“Seven Years Misfortune Means Misfortune in Seven Years” – Popular Beliefs and the Child in Late Modernity

The topic of the article is popular beliefs in Denmark in late modernity studied within a perspective of generation and life-story. The empirical point of departure is a remarkable children's book from 1987, plus an interview dating from 1996.

“The Children's Book” as I name it is a handwritten and handpainted monograph made by a 9-year-old girl with her personal and illustrated information of a subject matter which both Lærn Piø and I consider to be popular beliefs. The book comprises a total of 16 statements of one page each. In 14 of the statements factual information about persons are given, just as local anecdotes are cited. The names indicate that she has received the minor part of her information from elderly persons but the major one from children her own age. These are class mates from the local school and playmates on the street where she lives. At the time of the publication the girl had read nothing but relatively simply children's books and she had no knowledge whatsoever of Piø's book “Little Superstitions” (Popular beliefs of every daylife). Hence, she does not use the term superstition or belief but consistently refers to “seven years of dearth” following each statement. Beneath one of them she reiterates that SEVEN YEARS OF MISFORTUNE MEANS THAT MISFORTUNE WILL COME IN SEVEN YEARS.

The interview from 1996 consists of a series of reflections by the same girl at the age of seventeen in an interview with the folklorist – her mother. At the age of nine she did not wish to discuss the book. It was a Christmas present and therefore a surprise – and surprises preclude discussion and evaluation!

The analysis includes considerations and themes from research in the modernist movement such as Anthony Giddens's theory of the construction of “non-event”. Popular belief are found in the border land between the meaningful and the coincidental, between event and non-event, between attention and indifference. Popular beliefs view everyday-life and everyday events as “fateful” in the sense that they possess a significance that goes beyond the present and encompasses the future. Viewed with the eyes of tradition popular belief transform the happenstance, uneventful and indifferent to constructions of events deserving of attention because they deal with the subjects of fear of making mistakes even more with responsibility of disasters and realise that the child's reflections were not merely of misfortune, but the cause of same.

When I was given this Christmas present ten years ago I was unaware of the underlying seriousness. From a professional point of view the book possessed cultural merits in the sense that it provided convincing documentation for “living folklore”. However, it was also an interesting documentation of the fact that children not only pass on jokes, songs and other traditions among themselves but superstition as well. The interview from 1996 clearly demonstrates that the child's book was in fact part of a process of maturation as well as an encounter with the more traditions of the older generations. Accepting tradition as an authority on face value was never really in question. On the contrary – the child was shaping its own view of living in the risky world of habitual of fact modernity. In her registration of the statements and the interpretation of the popular beliefs, she also made a stand against them.